

Gegants mallorquins a partir del segle XIX

Gegants a Palma. Els gegants conventuals del pares Agustins

És durant el segle XIX quan les notícies sobre gegants a Mallorca comencen a tenir una certa rellevància i gràcies a això podem conèixer l'existència de diverses figures que a partir d'aquest moment es convertiran en un fet comú a moltes viles mallorquines en la celebració de festes tant religioses com civils i que, en moltes ocasions, apareixeran totalment desvinculades de les festes i processons del Corpus.

És el cas dels gegants ciutadans que l'any 1814 assisteixen a les celebracions civico-religioses i polítiques que es fan a la ciutat per commemorar la festivitat de Sant Ferran. Aquests actes, celebrats en honor a l'arribada a l'Estat de Ferran VII, començaren el 30 de març, dia que arriba a Mallorca la notícia de l'entrada del monarca a Espanya, amb repics de campanes i lluminàries als carrers. Les celebracions, tintades d'un cert punt de baroqueisme i fastuositat, es prolongaren durant els mesos d'abril, maig i juny d'aquest mateix any. Es dugueren a terme festes i actes tan diversos com representacions teatrals, balls de màscares, oficis de Tè Deum, repics de campanes, alimares, salves d'artilleria, cremades públiques d'exemplars de la Constitució de 1812, revoltes contra els constitucionalistes, desfilades de tots els estaments socials

(església, noblesa, exèrcit...), exhibicions públiques de quadres del rei baix pali, moixigangues, carros triomfals, festes varies... En una d'elles, la de dia 30 de maig, es produí la sortida dels gegants ciutadans per acompanyar, amenitzar i alegrar les celebracions de la festivitat de Sant Ferran, onomàstica del rei. Després de la celebració d'un Tè Deum a la Seu, l'horabaixa, acompanyant la processó de Nostre Senyora dels Desemparats pels carrers de Palma, sortiren els *Gigants*.¹⁰⁵ El vespre es completà la diada amb una vistosíssima il·luminació nocturna i un rosari de *blanquernos*, que sortí de Sant Francesc, acompanyats del seu estendard i de molts de *Vivas!!!* cridats pels partidaris del monarca.

Quan Miquel dels Sants Oliver a la seva obra *Mallorca durante su primera revolución (1808 á 1814)* ens parla de totes aquestes celebracions ens diu: "*También celebraron fiesta los PP. Agustinos adornando la plaza de su convento, con profusión de transparentes llenos de jerolíficos y poesías y con exhibición de sus populares gigantes. En San Magín dispuso análogas demostraciones el gremio de mareantes de Santa Catalina*".¹⁰⁶ El periodista i escriptor nascut a Campanet per relatar i recordar els fets d'aquell 1814 recorrerà a diverses fonts, com al noticiari de Barberi i Sansaloni o a la publicació *Semanario Cristiano Político de Mallorca*. A partir d'ells en farà una recreació exhaustiva on es detallen els actes festius celebrats en honor a Ferran VII i on no

¹⁰⁵ LLABRÉS BERNAL, J.; *Noticias y relaciones históricas de Mallorca*. Siglo XIX. Tom I. Aquest autor agafa la referència literal de BARBERI Y SANSALONI, J.; "Noticiario formado por D. José Barberi Pbro. (1766-1829)" B.S.A.L. XI, 1905.

¹⁰⁶ DELS SANTS OLIVER, M.; *Mallorca durante su primera revolución (1808 á 1814)*, pàg. 266.

deixa d'esmentar, com hem vist, la presència dels gegants conventuals dels pares Agustins, confirmant plenament la seva existència i presència en els actes festius de Ciutat. Miquel dels Sants Oliver pareix que data aquesta celebració dels pares Agustins dia 31 de maig, per tant un dia després de la processó de Nostra Senyora dels Desamparats on també havien participat uns gegants, per això cal demanar-nos: els gegants que apareixen a les dues notícies, una de dia 30 de maig i l'altre de dia 31 del mateix mes, són les mateixes figures? O hi havia a la Palma de principis del segle XIX diferents colles de gegants que coincidien i participaven als actes festius de la ciutat? Dues qüestions que ara per ara i a falta de més documentació són difícils de contestar. Tant pot ser que es tractés de la mateixa colla, sobretot si tenim en compte que uns anys abans la colla de gegants municipals pareix que havia estat destruïda i per tant va desaparèixer, com que es tractés d'una altra colla diferent a la municipal o a la dels agustins, de la qual en principi no tendríem cap altra referència.

Si tornam a revisar la notícia de Miquel dels Sants Oliver ens adonarem encara d'un altre detall quan parla d'aquestes figures i ho fa dient *sus populares gigantes*. Precisament aquest adjectiu *populares* ens indica que aquestes figures tenien una certa rellevància i una certa història ja dins les festes de Ciutat. El fet d'anomenar-los populars fa que aquests gegants s'hagin de considerar, ja a principis d'aquell segle XIX, com unes figures integrades al tarannà festiu de la ciutat i conegudes i estimades pels ciutadans.

En darrer lloc, quan ens parla de les festes dutes a terme a Sant Matgí ens parla que el gremi de *mareantes* va disposar *análogas demostraciones*. Potser també tenien gegants festius com a elements integrats a la festa o simplement es refereix a la similar decoració d'alguna plaça o carrer?

Gegants a Manacor

Pocs anys després quan Mallorca, igual que tot l'Estat espanyol, està immersa en els convulsos canvis polítics que desembocarien en el final de l'antic règim, trobam unes altres figures de gegants mallorquins també vinculades a celebracions dedicades a Ferran VII. Al 1823 a Manacor, com a moltes d'altres viles i ciutats de Mallorca, se celebraren actes festius per enaltir el retorn del monarca absolutista, el final del Trienni Liberal (1820-1823) i l'inici del que es coneixeria com la Dècada Ominosa (1823-1833). A més de fer diversos actes com les típiques il·luminacions de l'època o alimares, es dugueren a terme altres actes que treuen a la llum l'existència de gegants a aquesta vila en aquest difícil inici de segle XIX. En la commemoració que els Pares Dominics, establerts a Manacor al 1576, volgueren celebrar per la venguda del rei Il·luminat, feren una festa a l'estil de la que celebraven per Sant Domingo, sempre baix l'atenta mirada dels dirigents polítics municipals d'aquells moments pels possibles desordres i enfrontaments que es podien produir. Així en el convent de Sant Vicenç Ferrer, de l'ordre dels Dominics, el mes de desembre, l'Ajuntament avaluava la festa que es preparava i escrivia “...en la plazuela del mismo Contº, en que deben haber algunas figuras de gigantes colocadas con una grande iluminación en aquel sitio con otras cosas de igual naturaleza,...”.¹⁰⁷

Queda clar que a les festes hi assistiren algunes figures de gegants, com ho havien fet a Ciutat uns anys abans, però la notícia no ens aclareix quines figures representaven ni altres qüestions també de màxima importància com si eren figures noves o eren gegants que ja havien estat utilitzats anteriorment en altres celebracions i per tant anteriors a aquest 1823. El que sí es pot afirmar és que, possiblement gràcies a la influència dels pares Dominics, aquestes figures de gegants es convertiren

¹⁰⁷ CARVAJAL, A. et al.; “Gegants de Sant Domingo de Manacor”. Extret de *III Trobada de Gegants. Fires i festes de primavera. Manacor 2003*. També a consulta feta en xarxa el 13 de novembre de 2006 a: <http://www.elmoretons.com/gegants/gegants.html> Referència extreta de l'AMM, Hist. I 13 bis, “Actes 1820 a 1829”. S/f.

en un element important dins el transcórrer de la festa a la zona d'es convent de Manacor. En certa manera s'establí com una tradició que ha arribat als nostres dies, ja que l'actual Associació de Veïns d'es Convent, es Centre, es Tren i s'Antigor de Manacor disposa de dos gegants, un moro i una pagesa, en Vicenç i na Catalina, que poden ésser considerats com els hereus d'aquells gegants del segle XIX.

Els estudis d'A. Carvajal, J. Lliteras i A. Gomila documentaran altres sortides i aparicions dels gegants manacorins al segle XIX. Al 1879 a les festes organitzades durant la festivitat de Sant Jaume, patró de la vila, i coincidint amb l'arribada del ferrocarril a Manacor, hi trobam gegants i nans que ballen pels carrers manacorins. L'exclusió dictada per la reina Maria Cristina al 1835, coneguda com la Llei de desamortització de Mendizabal, ja s'havia produït. Els pares conventuals havien estat expulsats i desposseïts de les seves propietats i es pot deduir, segons les notícies que recollia la premsa de l'època, que els gegants, ara acompanyats de nans, quedaren baix la propietat de l'Ajuntament manacorí. Al 1886, tal i com es registra al llibre *Obrerías de la Iglesia del suprimido convento de Manacor*, "5- Son data quince pesetas para los vestidos de los (gigantes)"¹⁰⁸ i són presents a les festes de Sant Domingo en les quals també participen músics i cossiers. Al 1890 el gegant, la geganta i els moretons, acompanyats per la música, participen i són protagonistes de la part cívica de la festa; "hubo los bailes de los Moratons, que al son de algunos instrumentos recorrieron las calles del pueblo, con las colosales figuras del "Gegant" y de la "Geganta", que fueron el mejor reclamo para atraer la bulla, y el baile al estilo del país, improvisado a última hora por cuenta de algunos particulares, extraordinariamente concurrido".¹⁰⁹ També d'aquest mateix any ens arriba una

Les mirades d'en Vicenç i na Catalina. Alaró, 2005.

notícia sobre l'origen dels *indios* manacorins que anaven acompanyats de *cabezudos* i *enanos*¹¹⁰ quan realitzaven els seus balls. Potser els nanets fossin els de Fartàritx, que deixaren de sortir precisament la darrera dècada del XIX o devien ésser uns altres? Per què aquesta distinció entre *cabezudos* i *enanos*? Pot ser que els *enanos* fossin els caparrots de Fartàritx o d'un altre indret i el *cabezudos* fossin realment gegants?¹¹¹ La distinció no s'entén si les dues tipologies de figures eren capgrossos, a no ser que, comptant que tots dos fossin caparrots, la mida entre uns i altres fos suficient per fer una mena de

¹⁰⁸ CARVAJAL, A. et al.; *El ball dels moretons. Descripció, origen i història*. (1999, pàg. 22.

¹⁰⁹ HUGUET, Fr. F. et al.; *Cincuentenario de la...* Pàg. 92. Cita extreta de *La Verdad* de 1890.

¹¹⁰ SOCIAS, M. M. i SUREDA, F.; "La dansa dels indis de Manacor: Estudi descriptiu i històric". Pàg. 276. (Recollit de GALMÉS RIERA, A.; *Mallorca, Menorca, Ibiza* (Palma, 1950), pàg. 130).

¹¹¹ El terme *Cabezudo* per designar un gegant no és un fet aïllat ni estrany, sobretot en notícies extretes de la premsa local o referències sorgides de cronistes que a l'hora de contar la festa utilitzaven una terminologia podríem dir que poc precisa i que de vegades pot portar a confusions. Veurem alguns exemples en parlar dels gegants de Felanitx.

distinció entre ells, tal i com es fa a Catalunya entre nan i capgrós¹¹² i tal i com s'ha fet a Manacor mateix en dates més modernes (CARVAJAL et. al. (1999), pàg. 27-28). També podria esser que les figures fossin de barriades o procedències diverses i a cada lloc els anomenassin d'un forma que qui ens traslladà la notícia conservés, teoria que pareix la més probable, però no podem deixar de contemplar la resta.

Al 1900 quan els gegants tornen a sortir amb els moretons per les festes de Sant Domingo, sabem que feien cinc metres d'alçada i eren fets per dos aficionats de la vila.

Gegants de Felanitx

Uns altres dels gegants que coneixem relativament bé d'aquest segle XIX són els gegants felanitxers que ens descriu l'arxiduc Lluís Salvador a la seva obra *Die Balearen* (1869-1891). Segons ell ja feia anys que aquests *gegants*¹¹³ sortien quan, al voltant del darrer quart de segle XIX, els veu i pren les notes de camp que li serviran per escriure i publicar, alguns anys més tard, la seva magnífica i valuosa obra. La colla feia la seva aparició la diada de Sant Agustí, fet que ens pot fer pensar en una relació de les figures amb els pares Agustins. Entre cavallets i frares sí que pareix que existia una possible relació que quedà en punt mort amb l'exclaustració i la fi de la seva confraria, moment que pareix que l'Ajuntament els agafa i protegeix. En el cas dels gegants aquesta relació només seria possible si aquests són anteriors al 1835, any de l'exclaustració. Si l'aparició dels gegants és posterior a la desamortització, el fet de sortir per Sant Agustí no seria indicatiu de cap tipus de relació entre aquests i els frares i simplement es tractaria d'un afegit als

cavallets que ja participaven a aquesta festa d'antic, però la impossibilitat per ara de fixar una data d'estrena només permet formular hipòtesis al respecte.

Pel que fa a la colla les descripcions de l'Arxiduc són clares. Era formada per cinc gegants bastits d'una manera bastant senzilla, amb un gran cap de cartró, una capa llarga i amb els geganter vestits amb robes llampants i vistoses. Del caparrot del gegant, que es duia arrebatat, no ficat, sobre el cap del geganter, sortien tres estaques, que quedaven ocultes davall la roba, que es fixaven a la cintura per facilitar tant la subjecció com la conducció. Per poder respirar i facilitar la visió del portador la part frontal de la camisa, que correspon a la cara del geganter, era feta de mussolina transparent. Un d'ells, el que actuava com a cap de colla, es coneixia com a gegant vell. Era una mica més alt que els altres, vestit amb una jaqueta de seda groga i amb els cabells i la barba blanca. Dels altres n'hi havia dos que duïen la jaqueta vermella amb una corbata verda i dos amb la jaqueta verda i la corbata vermella. Els cinc portaven el coll blanc amb diversos brocats i a les mànigues de les jaquetes hi duïen una franja groga amb diversos ornaments platejats. Els calçons, de cotó o de lli, eren blancs i segons el testimoni de l'Arxiduc eren de l'estil dels que utilitzaven els pagesos mallorquins. Les calces i les sabates també eren blanques. En una mà portaven un ventall i amb l'altra anaven saludant la gent. Com a fet curiós sabem que avançaven caminant de forma circular i dansaven formant figures al ritme de la mateixa música de les xeremies, tambor i flabiol que ho feien els cavallets. Aquests, els cavallets, a principis de segle XX cobraven un duro cada un i cinc duros el mestre, i l'Ajuntament s'encarregava de la conservació i neteja dels vestits i de la custòdia de les figures. Aquesta és una dada interessant també per la història dels gegants, ja

¹¹² GRAU, J.; “*Nans, nanos, capgrossos, caparruts, cabuts*”. Pàg. 8-9. Segons explica Grau els nans són de dimensions més reduïdes i el portador mira cap a l'exterior per una finestreta practicada al front o al barret del personatge. Mentre que el capgròs és considerablement més gran i acostuma a mirar per l'orifici de la boca de la figura. La diferència física ha fet que nan i capgròs tinguin també funcions diferents dins el seguici. Mentre el nan ridiculitza la figura que representa, el capgròs n'és un homenatge.

¹¹³ ARXIDUC LLUIS SALVADOR; *Mallorca*. Pàg. 118.

que segons l'Arxiduc a finals del segle XIX cavallets i gegants rebien les mateixes retribucions, a més és lògic pensar que també era l'Ajuntament qui s'encarregava de custodiar i conservar els caps i vestits dels gegants. Un dimoni era l'encarregat d'obrir el pas entre la població que es congregava a veure l'espectacle.

Serà precisament a finals d'aquest segle XIX, gràcies a les cròniques aparegudes al setmanari local *El Felanigense*, normalment a la secció *Seccion Local*, quan podem seguir les passes i els quefers dels gegants felanitxers a les diferents festes on participaven, tot i que en la majoria d'ocasions on se'n fa referència, tal i com anirem veient, simplement se n'esmenta la participació sense donar-ne més detalls. De totes formes són importants aquestes cròniques, ja que pràcticament ens permeten enllaçar la festa descrita per l'Arxiduc amb la presència de gegants a Felanitx a finals d'aquest segle XIX, segurament de forma contínua i ininterrompuda, tot i que no podem determinar per ara si es tractava de la mateixa colla, o si ja s'havia rellevat.

A les cròniques festives els gegants sempre apareixen vinculats als tradicionals cavallets de la vila, vertaders protagonistes dels actes on concorrien; "*Por la tarde del 27 recorrieron las calles de esta villa los gegants, dimonis y los CAVALLETS, (reminiscencia quizás de los antiguos torneos) ejecutando una graciosa danza al són de la gaita y tamboril*".¹¹⁴ Aquest fragment de la simpàtica crònica de la festa signada per S. Vidal, apareguda al 1886 i referida a les festes patronals de Sant Agustí, ens en dóna bona mostra. La mateixa notícia ens torna a parlar de la participació de gegants i cavallets el dia següent, evidenciant d'aquesta forma la transcendència que tenien aquestes figures al que s'anomenava part cívica de la festa. Vidal escriu "*A eso de las cuatro de la tarde, en la plaza del Convento, hubo otras carreras de niños y niñas al son de la gaita y tamboril, tomando*

tambien parte en ellas los dimonis, los cuales, acabadas éstas, recorrieron las calles del pueblo juntamente con los gegants y cavallets".¹¹⁵ A partir d'aquí les referències a *El Felanigense* de gegants a les festes seran intermitents. L'any vinent, 1887, tot i fer també una extensa crònica no són mencionats, tal i com passarà en anys posterior, tot i que en cròniques més curtes i exigües. També en ocasions, com al 1891, són anomenats els cavallets i dimonis però no els gegants; "*Las calles de la ciudad veíanse animadas por el gran número de visitantes, estando algunas de ellas adornadas con festones de arrayan y faroles á la veneciana. Los tradicionales Cavallets con su dama y sus diablos acompañados de gaita y tamboril iban por ellas saltando y danzando entre el concurso de gente*".¹¹⁶ Vol dir això que els gegants no hi participaven? Potser sí, però també existeix la possibilitat que el cronista no els inclogués a la notícia tal i com no s'incloïen molts altres actes o elements propis de la festa. Al 1892 un altre cop a les festes de Sant Agustí els gegants reapareixen a les cròniques del setmanari. Ho fan, com sempre, relacionats amb els cavallets, la dama, i els dimonis, acompanyats, també com era habitual, de xeremies i tamborino, aquesta vegada ballant i corrent davant la processó d'autoritats per la plaça del Convent de sant Vicenç Ferrer.

Dos anys després tant cavallets com gegants viuran una reubicació festiva. Al 1894 l'Ajuntament felanitxer considera necessari donar més esplendor a la festa patronal de Santa Margalida i per això hi inclou elements addicionals que fins llavors no hi havien participat. Els tradicionals cavallets i gegants seran un d'aquests afegits. Es preveu que ballin l'horabaixa del dia anterior a la festa a la plaça de la Font de Santa Margalida i que recorrin els carrers felanitxers acompanyats de xeremiers. Entre tots ells, a més de música, carreres, focs artificials,... aconseguiran fer unes festes civico-religioses de Santa Margalida molt més lluides i animades que en anys anteriors.

¹¹⁴ EL FELANIGENSE; "Dos dias de fiesta". 4-IX-1886. Pàg. 3.

¹¹⁵ Ibídem; "Dos dias de fiesta". 4-IX-1886. Pàg. 3.

¹¹⁶ Ibídem; "Fiesta de San Agustin". 29-VIII-1891. Pàg. 3.

Cavallets i gegants de Felanitx. Finals s. XIX principis s. XX. Foto publicada a «Els cavallets» de Mallorca.

El 1895 amb motiu de les festes de Sant Agustí *El Felanigense*, en una crònica signada per Félix, ens torna a parlar dels gegants. Hi apareixen referències i descripcions i s'hi esmenten diverses característiques prou interessants, com que eren fets de cartró-pedra o que durant l'hivern estaven arraconats sense participar mai a cap festa: *“El día anterior á ella, por la tarde salieron los cavallets acompañados de los gigantones, espectáculo extraño y sencillo el de aquellas evoluciones alrededor de la dama, creéis estar en otros tiempos de caballerescas costumbres que pasaron; si alguien lo ha dicho yo lo repito; esta costumbre de los cavallets no es sino una reminiscencia de los antiguos torneos y así lo demuestra el que antes cada uno de aquellos llevaba afilada lanza con una banderola; junto á ellos estaban los gigantones que con sus grandes ojos de cartón piedra han visto pasar á tantas generaciones, siempre bailando, siempre alegres y animadas, sin duda creen que el mundo es un paraíso, pues de él no ven mas que la parte buena. Allá en el invierno se comunican sus impresiones, reclinada su gran cabeza, cubierta de polvo en la pared y sin poder pegar los ojos, comparan una fiesta con otra. Todo esto, gigantones y cavallets, acompañado de una música esencialmente mallorquina,*

la gaita y el tamboril, empuñados por ancianos de temblorosas manos, forman un especial conjunto que tiene cierto no se qué, que atrae y agrada”.¹¹⁷ A part del que ja he comentat també criden l'atenció alguns altres aspectes com l'atribució de la festa dels cavallets a una reminiscència dels antics tornejos i justes medievals o la valuosa referència que es fa als gegants i a la seva antiguitat. Quan el cronista Félix escriu que aquests han vist passar generacions i generacions de felanitxers ens pot voler indicar que els gegants d'aquesta vila són bastant més antics del que fins ara s'ha pogut documentar.

Els anys vinents hi ha poques modificacions tal i com s'especifica molts de cops al mateix setmanari: *“El programa de diversiones y festejos ha sido el de siempre (...)”*.¹¹⁸ Bous, que prenen força any rere any, ball, focs artificials, música, carreres, molta animació, alegria... són els components de la festa, sense deixar de banda les *“hermosísimas payesas de las que tanto abundan en nuestra ciudad, capaces de trastornar á un asceta de la Tebaida”*.¹¹⁹ Els gegants segueixen apareixent i desapareixent de les cròniques, fet que, com he esmentat abans, no significa que no participassin a la festa. Al 1898 *cavallets, jigants i dimonis*, surten a ballar durant les festes de Sant Agustí pel carrers, com sempre acompanyats pels xeremiers. I un any després, al 1899, s'escriu *“Mañana por la tarde, comenzará sus bailes por las calles de la población la cuadrilla de cuvallets, gigants y dimonis que ha de danzar hasta la tarde del lunes, al son de la gaita y tamboril”*.¹²⁰ Igualment l'any 1900 s'anunciava que no faltarien durant dos dies a la festa, l'horabaixa del dilluns i el matí del dimarts, els cavallets, els gegants i els dimonis i els seus capritxosos balls.

¹¹⁷ Ibídem; “La Fiesta” 31-VIII-1895. Pàg. 1.

¹¹⁸ Ibídem; 4 -IX-1897. Pàg. 3.

¹¹⁹ Ibídem.

¹²⁰ Ibídem; 26-VIII-1899. Pàg. 2.

Aquests gegants felanitxers foren recollits a principis del segle XX per les càmeres fotogràfiques de *La Última Hora*, que en va fer targetes postals. A la fotografia en blanc i negre, publicada també per G. Llopart a “*Els Cavallets*” de *Mallorca* (LLOMPART, G. (1958), pàg. 1-3), s’observen dos dels gegants felanitxers, a més dels cavallets, la dama, tres dimonis i els músics dels quals anaven acompanyats o als quals acompanyaven. Els gegants de la instantània són, segons ens diu, de factura valenciana. Podem observar que fan una alçada aproximada de dos metres i és fàcil intuir que l’estructura interior del gegant és similar a la que ens descrigué l’Arxiduc, amb el caparrot arrebataat damunt el cap del portador convertint així el que figura ésser el pit del gegant en la zona de visió del geganter i justificant d’alguna forma que a la crònica signada per Félix a *El Felanigense*, l’any 1895, se’ls anomeni gegantons. Emperò hi ha certs detalls que ens poden fer pensar, crec que encertadament, que els gegants de la fotografia no són els mateixos gegants que descriu l’Arxiduc.

L’element que en principi ens crida més l’atenció i és més evident és que els dos gegants felanitxers, que representen homes joves, duen al cap un turbant ratllat amb forma de capçana, com si fos algun element ornamental morú, tot i que les faccions dels dos gegants són clarament europees. L’Arxiduc, tot i fer una acurada descripció de la vestimenta de cada un dels gegants no parla en cap moment dels ornaments que aquests porten al caparrot i és realment estrany que un element tan destacat i significatiu del gegant, que li confereix un caràcter tan definit, passàs desapercebut per un observador tan meticulós en les seves descripcions

Colla de caparrots de Felanitx amb les típiques canyes verdes. Felanitx, 2006.

com era l’aristòcrata austríac. Això porta a fer-nos pensar que la colla de fotografia i la descrita per l’Arxiduc no és la mateixa. Pot ésser ja s’havia produït un canvi o una substitució de les figures? Circumstancialment també observem que els gegants de la fotografia en lloc de ventalls porten amb la mà dreta un canya cada un, tot i que això es pugui deure simplement a un canvi en l’ornamentació o en els complements és un fet a tenir també en compte.

En aquest punt voldria fer un incís i remarcar que els actuals caparrots felanitxers quan surten a desfilars pels carrers de la vila ho fan encara amb una canya verda cada un. Pot ésser herència d’aquell antic costum reflectit a la fotografia de la qual hem parlat? El cert és que la canya també és utilitzada tradicionalment a altres festes i localitats com a element d’acompanyament o ornamentació als passacarrers festius d’arreu “(...) *el cuadro típico y alegre que ofrece la chiquillería con sus cañas, farolillos y banderolas precediendo a las «xeremies»*”.¹²¹ o quan durant la festa de Sant Jaume a Santanyí, al 1933, els dimonis surten acompanyats per colles de xeremies i *con sus correspondientes cañas*.¹²²

¹²¹ LA ALMUDAINA; BAUZÀ GUAÑABENS, J.; “Lo típico se va. Una «xeremies» entre pieles rojas”. 26-VII-1928. Pàg. 2.

¹²² Ibídem; “De Santanyí”. 20-VII-1933. Pàg. 3.

La comitiva gegantera a Lluçmajor, durant les festes de Santa Cànida de 1978, encapçalada per les canyes verdes (foto: Coloma Julià).

A Lluçmajor, el dia de Santa Cànida, tot i que el costum els darrers anys es va perdent, la comitiva dels gegants és encapçalada per alguns joves que recullen les joies per les corregudes amb una senalla d'espart i dues canyes verdes recollides a les Piquetes des Pèlag. A Selva, en una festa d'introducció molt més recent, també s'utilitzen dues o tres canyes verdes –segons la llargària– lligades a un pal llarg, amb una bolla de tela a l'extrem superior, que serveix per aixecar els envelats i els fils d'electricitat i d'il·luminació quan en Pau i na Rosa, els gegants de la localitat, han de sortir de l'Ajuntament el dia de la fira de Ses Herbes i hi han de passar per davall. Però les canyes verdes, en ocasions enramellades i altres no, segurament també utilitzades a moltes més festes de la nostra illa, són un ornament festiu molt més antic, ja no només per endiumenjar els carrers i portals de les viles en dies de festa sinó, tal i com veim, com a

complement de figures (gegants, caparrots, cavallets...) o d'acompanyants de la processó, tal i com passa a Felanitx i a Lluçmajor entre molts d'altres indrets. A Maó, durant un dels jaleos dels caixers i cavallers a les festes de Gràcia, a la plaça de la Constitució, també recullen una canya verda i una cullereta de plata que portaran amb les mans i boten i ballen entre la gent amb els cavalls. A les ja citades processons per la canonització de sant Ramon de Penyafort a Barcelona del 1601 n'hi trobam també algunes referències, i no són, ben segur, les més antigues que amb una acurada recerca podríem localitzar: “*DESPVES de las banderas venian los niños Huerfanos, vestidos de blanco, defcalços, co coronas de rofas y cañas verdes en las manos, catando los gozos de nuestro gloriofo Canonizado*”,¹²³ o “*muchas donzellas de blanco, effparcido el cabello, con guirnalda de flores, defcalças, con cañas verdes en la vna mano y velas blacas en la otra*”.¹²⁴ Hem de tenir en comp-

¹²³ REBULLOSA, J.; *Op. Cit.* Pàg. 163.

¹²⁴ REBULLOSA, J.; *Op. Cit.* Pàg. 176.

Colla de gegants i caparrots Ilucmajorers als anys setanta (foto: família Puigserver Bestard).

te que, tal i com ens trasllada Joan Amades, des de sempre s'ha tengut a la canya com a un dels vegetals amb més força vivificadora i perdurable, característiques que de ben segur li venen assignades per la seva dificultat d'extinció. Referent a aquesta força i resistència hi ha certes tradicions i cultes, sobretot a la zona de Galícia, que tenen per segur, i per efecte del principi de la màgia simpàtica, que qui es refugia o cerca aixopluc davall les canyes o a la seva ombra assimilarà la seva força i vigor (AMADES (2001) V. III. Pàg. 346). En ocasions, fins i tot, s'ha assignat aquest element vegetal a algunes divinitats clàssiques com a la nimfa grega Aretusa, tal i com podem comprovar a la pintura central del sòtil de la primera avantcambra de l'ala sud del palau o *Schloss Nymphenburg* de Munich, obra d'Antonio

Aretusa i la canya verda. Palau Nymphenburg, Munic.

Domenico Triva, on, envoltada de petits àngels i en una imatge al·legòrica al mite d'Alfeu i Aretusa, aquesta sosté amb la mà esquerra una canya verda i sembla estar coronada també amb una garlanda

Festa dels gegants a Lluçmajor, 2006.

de canyes florides, atribut propi del Déu-riu Alfeu. Per tant no és estrany que la canya verda, forta, viva, llarga... sigui present ja des de temps remots a les festes, rituals i celebracions d'arreu i de tota mena, tal i com passa també amb altres vegetals i plantes com el romaní, la murta, el fonoll, l'alfabeguera, la ruda... cada un amb les seves característiques, assimilacions i efectes.

Gegants a Lluçmajor

Durant aquest segle XIX també serà quan haurem de parlar de les primeres referències escrites a uns altres gegants mallorquins emblemàtics, els de Lluçmajor, que concorrien a les celebracions de les festes patronals de Santa Cànida. Els orígens de la devoció i culte dels llucmajorers a la

santa es remunten a principis del segle XVIII quan el Dr. Josep Cardell Pbro., originari de Lluçmajor, al 1717, amb autorització del Bisbe de Mallorca Atanasio de Esterripa, cedeix unes relíquies de la màrtir a D. Joan Basili Nicolau, rector de la vila, perquè els seus conciutadans li poguessin rendir culte.

A partir de llavors s'establirà a Lluçmajor l'obreria de Santa Cànida que entre d'altres funcions tenia la d'organitzar els actes i distraccions que es desenvoluparien durant la festa en honor a la patrona menor de Lluçmajor. Fins a finals del segle XIX la data d'aquesta celebració era mòbil en funció de les necessitats i conveniències de qui l'organitzava i promovia i no va ésser fins al 1893 quan s'inicià el costum de fer-les el segon diumenge del mes d'agost, data que s'ha mantengut fins als nostres dies.

L'obreria, tal i com era lògic, periòdicament anava renovant els seus membres. Una d'aquelles renovacions, per ventura la més dràstica, fou la de 1893. Aquell any església i ajuntament havien arribat a un acord per fer-se càrrec conjuntament de la festa. El batle, Joan Verdera, proposà la destitució dels obrers de l'any anterior i el nomenament dels nous que s'havien de fer càrrec de les funcions d'aquells. La festa se sufragava amb doblers municipals, costà 1.030 pessetes i 10 cèntims, i se seguia el precepte de celebrar-la amb el màxim esplendor possible. La nova obreria seria formada per Jaume Mut Garau, Bartomeu Tomàs Catany, Joan Sastre Oliver, Gabriel Verdera Saldaña i Antoni Catany Garau. Ells serien els encarregats de tot el que feia referència a la festa de Santa Cànida d'aquell any baix la direcció d'una comissió municipal formada pel primer tinent Antoni Tomàs Llompart i pels regidors Miquel Catany Amengual i Bernat Salvà Sastre (FONT OBRADOR (1995) T. VI. Pàg. 685-686).

La primera gran decisió de la nova obreria marcaria per sempre les futures celebracions de la festa i és que, com ja he esmentat, s'estableix com a data fixa el segon diumenge del mes d'agost com a

La festa dels gegants a Lluçmajor, actualment, està ben consolidada. Santa Cànida, 2009.

Els xeremiers de Pina a Lluçmajor, 1978 (foto: Coloma Julià).

moment per a la celebració de la festa patronal es-tuència. Tot i això les celebracions es mantenen per l'estil dels anys anteriors. Sabem que s'hi celebra-ven solemnes sermons per tal d'exaltar la figura de la santa, carreres de cavalls, de joies o balls públics com els que se celebraren l'any 1836. Per algunes referència a la premsa de l'època també sabem que:

“Mañana en el pueblo de Lluçmajor debe celebrarse fiesta en honor a Santa Cándida, patrona de dicho pueblo.

Habrà función religiosa, carreras y baile al estilo del país.

Lo que no sabemos es si han sido contratados los insignes Gostinet, Chata y C^a.

En caso negativo es una lástima. No saben los lluçmayorenses lo que se pierden.”

LA ALMUDAINA
11-VIII-1888. Dissabte. Pàg 2.

“Dícennos de Lluçmajor que se están haciendo grandes preparativos para celebrar en aquella importante villa la festividad de su patrona Santa Cándida, y que según noticias, será mucha la afluencia de forasteros.”

LA ALMUDAINA
7-VIII-1889. Divendres. Pàg. 3.

Però precisament aquell 1893, l'any en què la nova obreria pren possessió del càrrec i en el qual ajuntament i església compartiran l'organització de la festa, tenim una referència a la premsa que ens parla d'un element que fins aquell moment desconeixíem que existís a Lluçmajor:

“Mañana tendrá efecto en Lluçmajor la fiesta dedicada á Sta. Cándida su patrona. Habrá música, gigantes y enanos, baile, iluminaciones, carreras, fuegos de artificio por el Sr. Vives, técnico de Pollensa y otras diversiones.”

LA ALMUDAINA
12-VIII-1893. Dissabte. Pàg. 2.

Vet aquí doncs la primera referència coneguda fins ara a la presència de gegants a la vila de Lluçmajor. Davant aquesta notícia, però, no ens és possible establir si aquest any fou realment el de l'estrena dels gegants o si ja hi havien participat amb anterioritat. No podem confirmar ni desmentir que aquestes figures festives fossin introduïdes precisament aquest any però sí que ja anaven acompanyades també d'*enanos*, o sigui, de caparrots, un binomi que s'ha mantengut indissoluble fins al dia d'avui.

De totes formes no pareix que la data en què s'introduïren les figures de gegants a Lluçmajor hagi d'esser gaire allunyada d'aquell final de segle XIX. El que sí es pot assegurar és que la intencionalitat que tenien els que proposaren el concurs d'aquestes figures a les festes de Santa Cándida era la de dotar-les de més esplendor i d'alguna manera diversificar les activitats de caràcter lúdic que es feien per a esbarjo del poble.

Trobam algunes notícies més a la premsa referides a les festes d'aquell any, però no ens tornen a parlar ni dels gegants ni de la festa gegantera.

L'actual colla de gegants i caparrots llucmajorers davant l'Ajuntament endomassat. Llucmajor, 2006.

“En la fiesta que anteayer domingo se celebró en Lluchmayor en honor de su patrona Sta. Cándida hubo que lamentar dos desgracias, aunque de poca importancia.

Dos carritos que se dirigían al lugar destinado para las carreras que en dicha villa tuvieron efecto el referido día, con motivo de la indicada fiesta, sobre las doce y media de la tarde tuvieron un choque, volcando uno de ellos, en el que iban además del conductor cuatro mujeres.

Una de ellas sacó una herida leve en la cabeza y las demás solamente varias contusiones y el susto que fue consecuencia natural.

Mientras se verificaban las expresadas carreras, uno de los caballos, al tiempo de llegar al extremo del trayecto que se recorría, atropelló a un niño que se encontraba presenciando el acto, ocasionándole al derribarlo una herida también en la cabeza y de poca consideración.”

LA ALMUDAINA 15-VIII-1893. Pàg. 2
“Lluchmayor

Nos escriben de Lluchmayor participandonos que con motivo de la fiesta de Santa Cándida, se dio a conocer una Sociedad Coral inaugurada bajo la inteligente dirección del maestro D. Guillermo Pou, dejando oír el popular coro de Clavé, Les flors de Maig, que a pesar de haber sido ensayado en cortos días, salió con notable ajuste.

De desear es que la nueva Sociedad Coral preserve en sus esfuerzos para introducir en aquella importante villa, una afición más honesta y salvadora que los ocios ó las pendencias de bodegón”

LA ALMUDAINA 18-VIII-1893. Pàg. 2.

Tot i l'esplendor que s'havia aconseguit en els actes celebrats en honor a santa Càndida aquest final de segle XIX, l'any 1897, essent batle D. Mateu Rigo, sorgeixen al poble diverses discrepàncies sobre la celebració de la festa i les despeses que suposava per a l'economia municipal. Una mino-

ria apostava per la seva desaparició i pel trasllat dels elements festius que en ella concorrien, entre ells se suposa que els gegants i caparrots, a la fira de Sant Miquel del mes d'octubre per revestir *Ses Fires* de més esplendor i com a reclam de forans. Altres, la gran majoria, en canvi, estaven decidits a mantenir la festa aquell segon diumenge del mes d'agost. Aquests darrers s'imposaren, com no podia esser d'altra manera tractant-se d'una festa en certa manera ja arrelada al poble, i la festa se seguí celebrant durant el segon diumenge d'agost:

“Lluchmajor

Reina gran animación en este pueblo, con motivo de celebrarse el sábado y domingo la fiesta cívico-religiosa que los vecinos dedican todos los años á la gloriosa Santa Cándida.

El sábado por la noche habrá iluminaciones, fuegos artificiales y música.

El domingo por la mañana se cantará en la iglesia misa mayor con sermón que dirá un notable orador sagrado. Terminados los oficios divinos se celebrarán carreras de hombres, niños y caballerías de toda clase. Por la tarde habrá baile al estilo del país y por la noche fuegos artificiales y se repetirá el baile.

A juzgar por los preparativos promete verse sumamente concurrida.

6 de Agosto de 1897”

LA ALMUDAINA 7-VIII-1897

Edición de la tarde. Pàg. 1

A partir de llavors, uns anys amb més esplendor que altres, se seguí celebrant la festa de Santa Càndida a Llucmajor, on els gegants i geganters com veurem varen passar d'esser admirats i molt ben considerats a patir moments realment difícils i complicats.